Nagy Levente

Az elhallgatás naplója, vagy valami más

Gulácsi Albert diáriuma bécsi útjáról 1691, 1696*

Gulácsi Albert titokzatos szereplője a XVII. század végi Erdély történetének. Amit életéről tudni lehet, azt naplójából ismerjük, amelyet Benkő József mentett meg az utókornak.[1] Sajnos mára mind az eredeti kézirat, mind az arról Benkő által készített másolat elveszett vagy lappang. A ma ismert második másolatot Kemény József készítette a Benkő-féle másolatról.[2] Kemény azonban a másolást az 1696. június tizedikei dátumnál abbahagyta.

Gulácsi naplóit leginkább Jakab Elek hasznosította, de ő is főleg az alább felsorolt iratokat kivonatolta az ifjabb Apafiról írott monográfiájában.[3] Diáriumaiban Gulácsi valóban elhallgatott minden releváns politikai információt. Nyilván oka is volt rá, de ha figyelembe vesszük a körülményeket, és tüzetesebben megvizsgáljuk a XIX. századi történészek által lényegtelennek tartott részeket, akkor egy nem mindennapi személyiség képe bontakozik ki előttünk. Gulácsi először Bethlen Gergellyel és Gyulaffy Lászlóval járt Bécsben 1691. május 9. és 1692 júniusa között, amellyel Bethlen Miklós egy évvel korábbi útját viszonozták. Az ő 1690. évi bécsi követségének az volt a célja, hogy két diplomát eszközöljön ki: az egyik az ország alkotmányát, a másik az ifjú Apafi fejedelemségét erősítette volna meg. Az eredmény az úgynevezett *Diploma Leopoldinum* lett, amelynek értelmében az akkor még kiskorú II. Apafi Mihályt csak huszadik életévének betöltése után erősítették meg fejedelemségében. Bethlen 1691. január 31-én tett jelentést bécsi útjáról és mutatta be az országgyűlésnek a diplomát. Egyhetes vita után a rendek megszavazták a diplomát, majd úgy döntöttek, hogy annak ünnepélyes kiállítása céljából követséget küldenek Bécsbe. A követek azonban különböző titkos megbízásokat is kaptak: a katolikusok például azzal bízták meg titokban Gyulaffyt, hogy igyekezzen számukra kedvező döntést szerezni; a szászok szintén saját előnyükre szerették volna módosíttatni a diploma szövegét. Így történhetett meg, hogy a diploma végleges változata egyes helyeken eltér a Bethlen által kieszközölt szövegváltozattól: pl. a harmadik pontban a régi törvények megerősítésénél az új változat szerint a döntés előtt a rendeknek a katolikusokkal és a szászokkal egyezkedniük kell, és ha nem tudnak dűlőre jutni, akkor a császár fenntartja magának a döntés jogát.[4] Valószínű, hogy Gulácsi, titkos megbízottként, Apafi megerősítése ügyében szeretett volna eljárni. A követségről szóló országgyűlési iratokban ugyanis hiába keressük a nevét; nem maradt fenn követi instrukciója sem, és a kortársak sem

* A tanulmány az OTKA T 049677. számú pályázatának támogatásával készült.

1 Fennmaradt még egy Szebenből 1690. június 13-án Teleki Mihálynak írt levele, amelyből az derül ki, hogy Teleki a szebeni szász mesterekkel készíttetett posztót, és ezen ügy lebonyolításával bízta meg Gulácsit. MOL, Teleki család levéltára P 1238., 29. doboz, fol. 186.

2 Jelenleg a Kolozsvári Akadémiai Könyvtár Kézirattárában: Ms KJ, 137.

3 Jakab, 1875.

4 Minderről lásd: EOE, XX, 3–4, 68–71.

tesznek arról említést sehol, hogy ebben a követségben bármilyen szerepet játszott volna Gulácsi.[5] Emellett még külön utakon is járt: miután meghallgatta Bánffy György gubernátor neki szóló parancsait, Rettegen elvált Bethlen Gergelyéktől, vállalva azt a kockázatot, hogy tolvaj kísérőkkel a rablóktól hemzsegő máramarosi havasokon kel át. Majd csak Munkács után csatlakozott ismét az urakhoz. Lehet persze, hogy kitérőjének pusztán személyes okai voltak: ekkor jegyzi el Tarackközön Fráter István leányát, Katát. Fráter István neve nem ismeretlen a magyar irodalomtörténetben. Édesapja, Fráter Pál Czobor Mihály *Charicliá*ját olvasgatta feleségének, Barcsay Annának pedig verses levél formájában köszönte meg az általa küldött gyümölcsöket, keszkenőt és aranyláncot:

Az magas Krivánnak kősziklás tetején,
Reggel, mikor déren csillagszik az napfény,
Az zöld fenyves között vadakat kergetvén
Írám nagy reszketve, fejem szédelegvén.

Fráter István *Paraphrasis rhitmica* címmel 1684-ben díszes kéziratos, rajzokkal díszített verses kódexet írt és szerkesztett ajándékképpen Teleki Mihálynak. Fráter István költőként elsősorban Rimay hatása alatt állt, de a verses kódex magán viseli Zrínyi Syrena-kötetének jeleit is. Orlovszky Géza szerint Fráter Pál verse is a Balassi-hagyomány ismeretéről tanúskodik.[6] Ez a megállapítás akkor lesz különösen érdekes számunkra, amikor Gulácsi naplójában a következőket olvassuk: „Die 1 juni jöttünk ebédre Hibbére, kirül Balassi írt Kriva havasával együtt." Gulácsi legalább annyira ismerhette a Balassi-hagyományt, mint Fráter István. A szóban forgó verset természetesen Rimay írta, az *Istenes énekek* nyomtatott kiadásaiban a kötet élén szereplő, *Bálint, nemzetedben ki voltál Balassa…* kezdetű versről van szó. Gulácsi az alábbi sorokra utal:

Hibe városának, hol nyugszol, állása
Ott vagyon, Krivánnak hol magas havassa,
Vendégfogadóját minden úgy szállhassa,
Szeredet tekintvén hogy meg is állhassa.

Gulácsi valószínűleg az *Istenes énekek* valamelyik kiadásából ismerhette a verset. A Liptó vármegyei Hibbe – amellett, hogy itt temették el Balassit – minden bizonnyal azért került be Rimay versébe, mert Balassi a város földesuraként a helyi lakosoknak súlyos bírság terhe alatt megtiltotta, hogy saját házaikban vendégeket fogadjanak, így aztán ő építtetett vendégházakat a település határában.[7]

Gulácsi irodalomtörténeti fontosságát jelzi az is, hogy – bár nem peregrinus és hivatásos utazó, hanem diplomata – a politikáról szinte semmit sem ír. (Az egyik

[5] Az egyetlen kivétel talán Vass György, aki szintén a követség tagjaként 1691. szeptember 8-án ennyit jegyzett fel naplójában követtársáról, Gulácsiról: „Délután három órakor mentem ki Gulácsi és Nábrádi sógor urammal az püspök kertiben." Vass, 1896. 131.

[6] Fráter Pál és István verseit lásd: RMKT XVII. 12. 1987. 625–658, 805–812. Vö. még Orlovszky, 1985. 21–23; Orlovszky, 2006.

[7] Szilasi, 2006; Szentmártoni Szabó, 1994.

tárgyalásról például azt jegyzi fel, hogy bársonyszékeket más házból kellett vinni, de hogy miről beszélgettek, arról mélyen hallgat.) Ennek ellenére – magyar kortársaihoz képest feltűnő módon – csupa kultúrtörténeti kuriózumot közöl: beszámol az ifjú király születésnapján tartott színielőadásról, az állatkertben, valamint a bécsi püspök kertjében tett látogatásaikról. Legnagyobb terjedelemben azonban egy betanított angol ló cirkuszi mutatványait írja le.

Második útjára Gulácsi 1696 májusában indult. Kár, hogy Kemény József Trencsénnél abbahagyta a napló lemásolását, mert ezen útja alkalmával Gulácsi több sikerrel járt, mint öt évvel korábban. Útja – az előzőhöz hasonlóan – a Bethlen Miklós által egy évvel korábban elért eredmények hatástalanítására szerveződött. Bethlen 1695 novemberében érkezett Bécsbe, ahol nyomban a fülébe jutott, hogy az udvar rövidesen el fogja mozdítani Erdély éléről az ifjú Apafit.[8] A fejedelemségével kapcsolatos ügyek nem tartoztak Bethlen hivatalos megbízatásai közé. Feladata az volt, hogy érje el Lipótnál (lásd 1695. december 20-i császári leirat) a császári katonaság elszállásolási, valamint élelmezési költségeinek szabályozását. A költségek csökkentek, sőt, a császár 200 000 forintot elengedett az erdélyi adóból. Emellett az 1696. február 2-i leiratában (amelyet az erdélyi udvari kancellária március 24-én küldött meg Bethlen Miklósnak) a császár elrendelte, hogy a gubernium székhelye Gyulafehérvárott legyen, a kormányzó, a kancellár, a kincstárnok, valamint az ország generálisának a lakhelye pedig a gyulafehérvári várban; e négy főbb tisztségviselőnek állandó fizetésére a fehérvári uradalom jövedelemét jelölte ki. Ezek a rendelkezések, ha nem is közvetlenül, de közvetve komolyan érintették Apafi helyzetét is, mert Lipót úgy a fejedelmi székhelyt, mind a fehérvári uradalom jövedelmét (amely szintén a mindenkori erdélyi fejedelmet illette) immár nemcsak szimbolikusan, hanem valóságosan is a guberniumnak rendelte, mintegy jelezve, hogy a fejedelmi feladat- és jogköröket mostantól a gubernium gyakorolja. Még azt is kijelölte e császári leirat, hogy a gyulafehérvári vár azon termeiben, ahol eddig az erdélyi fejedelmek laktak, ezentúl a tanácsüléseket tartsák.[9]

Bethlen valószínűleg a császári leiratokon felbuzdulva jutott arra a következtetésre, hogy Apafi el fogja hagyni Erdélyt, és a felszabaduló fiskális birtokokat akár ő is megszerezhetné. E birtokok közt volt a radnóti kastély és uradalom, amelyet a XVII. században mindig az erdélyi fejedelmek birtokoltak, valamint a három Thököly grófnétól (Thököly Éva, Kata és Mária) 90 000 forintért tíz évre, zálogként, megvásárolt Hunyadvára, Küküllővára, Illye és Cseh kastélyok, a hozzájuk tartozó uradalmakkal. Az utóbbi birtokok negyed részét ráadásul a fiatal Apafi ajándékként bírta. A Thököly nővérek azonban Bethlen Miklóssal új szerződést kötöttek arra hivatkozva, hogy Apafi a tartozása egy részét nem fizette meg, nem viseli kellőképpen gondját a birtokoknak, ezért ők annak megvásárlási jogát Bethlen Miklósnak ajánlják fel. A császár 1696. május 2-i leiratában jóváhagyta ezt a szerződést, és jelezte, ha Bethlen nem tud békésen megegyezni Apafival, akkor per útján érvényesítse szándékát.[10] Bethlennek nyilván tudomása volt arról is, hogy a radnóti birto-

---

[8] „Mikor én 1695-ben Bécsben tartózkodom, biztosan megtudom, hogy a fejedelem úr politikai okok miatt el fogja hagyni Erdélyt." JANKOVICS, 1987. 1208.

[9] Bethlen ezen bécsi követsége során érte el azt is, hogy grófi címet kapjon. EOE, XXI, 33–34; JAKAB, 1875. 60–63; LUKINICH, 1927. 399–400.

[10] JAKAB, 1875. 64–65, 249–254; JANKOVICS, 1987. 749.

kot már 1695 májusában a bécsi udvar az erdélyi kincstár javára le akarta foglalni. Mivel az ügy lassan haladt előre, és a Bánffy György vezette gubernium is igyekezett Apafi érdekeit védeni, ezért 1696. február 24-én a császár nevében az erdélyi udvari kancellária arra utasította a guberniumot, hogy a radnóti birtok ügyében azonnal indítson pert Apafi ellen.[11] Ugyanezen a napon kelt másik levelében pedig a császár egyenesen arra szólította fel Apafit, hogy az elmaradt hűségesküt haladéktalanul tegye le, valamint, hogy Fogaras várát a fiskus nevében készpénzben tőle váltsák meg, és a szatmári birtokokból kárpótolják őt.[12] Jakab Elek úgy vélte, hogy mindez nem a bécsi udvar, hanem Bethlen ötlete alapján történt. Bethlen az ügyről azt írta *Önéletírásá*ban, hogy „az udvar elméje […] és conclusuma [határozata] volt Apafi eltávolítása, valamint birtokügyeinek ilyetén való rendezése."[13] Az tény, hogy a február 24-i császári rendeletet Bethlen hozta meg Bécsből, ahonnan 1696. április 8-án érkezett meg Erdélybe.[14] Apafi a hűségesküt 1696. május 1-jén a gubernium előtt letette, amiről Bethlen és Bánffy György 1696. május 11-i levelükben értesítették a külügyek irányítóját, Franz Ulrich von Kinskyt. Ebben azt írják, hogy Apafi minden kényszer nélkül, önként tette le az esküt, de a birtokcserébe nem hajlandó beleegyezni, ezért ezen ügy elintézése végett egyik bizalmi emberét elküldi Bécsbe.[15] Valószínűleg Apafi belátta, hogy a fejedelemséget már elvesztette, de legalább birtokait szerette volna megmenteni. Ezért küldte Gulácsit ismét a császárvárosba, aki ezúttal nem is végzett rossz munkát. Sikerült elérnie, hogy a Thököly nővérek a Bethlen Miklóssal kötött szerződést felbontsák és ismét Apafinak engedjék át a megváltás jogát.[16] Gulácsi ezen ténykedéseiről azonban már nem értesülhetünk a naplóból, mert Kemény József másolata itt véget ér. A hozzá csatolt iratokat ugyanakkor lemásolta. Ezek a következők:

1. II. Apafi Mihály beadványa a császárnak név, dátum és hely nélkül: 143–156. oldal
2. II. Apafi Mihály levele Kinskyhez 1696. október 1.: 157. oldal
3. „Mint ment Rumel úr eleiben az informatio" – Petrus Rumel tinnini püspökhöz[17] intézett beadvány Bécs, 1696. október 6.: 158–164. oldal
4. II. Apafi Mihály levele Kinskyhez, hely és dátum nélkül: 165. oldal

---

[11] Jakab, 1875. 69. A császár 1696. február 24-i utasítását lásd: Jakab, 1875. 247–248.

[12] „Ut de persona Michaelis Apafii reflexionem aliquam faciamus […] ipusm nobis debitum homagium, et apud vos solitum unionis juramentum necdum deposuisse, clementissime resolvimus, út illud ab ipso tanquam uno patriae procerum sine dilatione exigatis. […] Ne tamen dictus Apafius hoc modo aliquid patiatur, demendavimus camerae nostrae aulicae, út bonorum Fogarasiensium modalitate praemissa redimendorum loco, ex arce nostra Szatmár et bonis ad illam pertinentibus eidem Apafio fiat satisfactio." Lipót rendeletét lásd: Jakab, 1875. 245–246.

[13] „Apafi […] politikai és társadalmi teljes megsemmítése, nem csak felsőbb helyről volt parancsolva, de az egyszersmind az ő [azaz a Bethlené] meggyőződése, akaratja és végcélja is volt. […] Rút szerep, jog- és erkölcsiségsértő küldetés" – írja Jakab. (Jakab, 1875. 72.)

[14] Lukinich, 1927. 402.

[15] „Homagium domini Michaelis Apafi in effectum deduximus, quod in facie Gubernii prompte deposuit. Et quod alia sui obsequii testimonia deferenda, ac bonorum Szathmáriensinum pro Fogarasiensibus acceptatione missurus erat, cum informatione nostra et humilimo ad suam Majestatem memoriali suum proprium famulum ad Augustam Aulam…" (Bánffy és Bethlen levelét közli Jakab, 1875. 254–255.)

[16] Jankovics, 1987. 74–749; Jakab, 1875. 261; Bethlen, 1955. II. 25.

[17] Lásd Jakab, 1875. 99.

5. II. Apafi Mihály levele a császárhoz, hely és dátum nélkül, melyben „contra machinationes comitis Nicolai Bethlen" igyekszik védekezni: 166–167. oldal
6. 1696. október 20-án Kinskynek beadott memoriale II. Apafi Mihály nevében: 168–169. oldal
7. II. Apafi Mihály levele Karl Theodor Otto von Salm[18] titkos tanácsosnak, hely és dátum nélkül: 170–171. oldal
8. II. Apafi Mihály levele Ferdinand Joseph Dietrichstein[19] herceghez, hely és dátum nélkül: 172–173. oldal
9. II. Apafi Mihály levele Waldheim főkamaráshoz, hely és dátum nélkül: 173–175. oldal
10. Waldheim válasza az előbbi levélre, Bécs, 1694. december 21.: 176. oldal
11. II. Apafi Mihály levele az Udvari Kamarához, hely és dátum nélkül: 177–179. oldal
12. II. Apafi Mihály levele Kinskyhez, hely és dátum nélkül: 179–181. oldal
13. II. Apafi Mihály által, a „tutorság" megköszönése végett, a császárnak adott memoriale, 1696: 182–183. oldal
14. II. Apafi Mihály levele a császárnak, hely és dátum nélkül: 184. oldal
15. II. Apafi Mihály levele I. Lipót fiának, Józsefnek 1696. november 12.: 185. oldal
16. „Szóval való rövid köszöntés a királyhoz ez volt, mivel hirtelen lett az audientia" Bécs, 1696. október 17.: 186–188. oldal
17. II. Apafi Mihály levele Schmettan angol királyi testőrkapitánynak, 1696. december 24.: 189–191. oldal
18. „Lévén az urunknak a királynál, őfelségénél audientiája delejst hetedfél órakor, urunknak őnagyságának ezt nyújtotta bé memoriálában, szóval is ezeket proponálván," Bécs, 1697. március 2.: 193–196. oldal
19. „Császár őfelsége előtt második audientián e volt őnagysága oratiója," Bécs, 1697. május 18.: 196–199. oldal
20. „Kiváltképpen valóbb imádsága ellenségei ellen II. Apafi Mihálynak Szent Dávid szavaival: 202–205. oldal[20]
21. II. Apafi Mihály levele a császárnak, Bécs, 1697. január 8.: 208–209. oldal
22. *Nova Albensia:* rövid beszélgetés Kinsky, Bethlen Miklós, Bánffy György, Apor István, Fehér vármegye, Sárosi János, az elégedetlen tordaiak, Bethlen Elek, Bethlen Gergely, a székelyek, a vármegyék, Thököly Imre, Absolon Dávid, Rabutin, Pekry Lőrinc, valamint Köleséri Sámuel között Apafi helyzetéről.

---

[18] Salm, Karl Theodor Otto (1648–1710) előbb katonatiszt a császári hadseregben, majd titkos tanácsos és első miniszter.

[19] Dietrichstein, Ferdinand, Joseph főudvarmester.

[20] Kiadva: Jakab, 1875. 308–312.

Gulácsi Albertnek második Apafi Mihály fejedelem secretáriusának Diáriuma, melyet az ő tulajdon keze írásából által vett Benkő József középajtai pap

A[nno] 1691 méltóságos II. Apafi Mihály kegyelemes urunk őnagysága és az urak determinátiójábul,[21] az urak, úgy mint tekintetes, nemzetes Bethlen Gergely[22] uram őkegyelme és Gyulaffy László[23] uram őnagysága követségek alkalmatosságával mentem én is Bécsben, és annak a követségnek voltam secretáriusa[24] az felséges udvarnál.

Die 9 may[25] búcsúztam el azért urunktól, őnagyságátul Almakeréken,[26] onnan jöttem Keresdre,[27] az úrhoz, Bethlen Elek uramhoz, ebéden az úrnál lévén, mentem által aznap Ebesfalvára. [28]

Die 10 may Ebesfalvárul Bethlen László urfival[29] együtt indulván mentünk ebédre Besenyőben,[30] hálni Bodonban.[31]

Die 11 may Bodonbul ebédre Pusztakamarásra,[32] hálni Bodzásra.[33]

Die 12 may érkeztünk Bethlenben[34] az úrhoz, Bethlen Gergely uramhoz, onnan vévén fel a bécsi utat, jöttünk az nap deljest[35] Rettegre,[36] ki is nékem, Isten jóvoltából, nem retteg volt, hanem inkább Remélj, mivel itt töttem fel, hogy Máramaros felé menjek, és szerencsét próbáljak.

Die 13 may Rettegrül ebéd után indulván (nékem is méltóságos gubernátor uram Bécsben holmi dolgokrul ott parancsolván) löttünk[I] hálni Négerfalvára.[37]

Die 14 may ebédre mentünk Felsőszőcs[38] nevű oláh faluban a Lápos vize mellett az Emberfőn[39] által: itt az uraktul elbúcsúztam, s vált[ott]am a máramarosi útra, és deljest érkeztem Oláhláposra.[40]

Die 15 may indultam reggel Oláhláposrul oláh tolvaj kísírőkkel, jutottam által azon a tolvajos havason (holott csak Isten mentett a sok tolvajoktul) dél tájban és érkeztem Batiz nevű faluban, onnan hálni mentem Burcánfalvára.[41]

---

21 Determinatio = elhatározás, végzés

22 Bethlen Gergely (1641–1697) országos főkapitány, 1678–1690 között tanácsúr. Egyik lánya, Klára, Bánffy György gubernátor, a másik pedig II. Apafi Mihály felesége.

23 Gyulaffy László (megh. 1699) marosszéki kapitány, Kolozs vármegye főispánja. 1693-tól gróf.

24 Secretarius = titkár

25 die 9 may = május kilencedikén

26 Almakerék (Felső-Fehér vm., ma: Malîncrav, RO)

27 Keresd (Felső-Fehér vm., ma: Criş, RO)

28 Ebesfalva (később Erzsébetváros, Küküllő vm., ma: Dumbrăveni, RO)

29 Bethlen László (1675–1717) Bethlen Farkas fia, 1711-től Küküllő vármegye főispánja.

30 Besenyő (később Buzásbesenyő, Marosszék, ma: Beşineu, RO)

31 Bodon (később Mezőbodon, Torda vm., ma: Papiu Ilarian, RO)

32 Pusztakamarás (Kolozs vm., ma: Cămăraşu, RO)

33 Bodzás, helyesen Borzás (Magyarborzás, Szolnok-Doboka vm., ma: Bozieş, RO)

34 Bethlen (Belső-Szolnok vm., ma: Beclean, RO)

35 deljest = délest, azaz délután

36 Retteg (Belső-Szolnok vm., ma: Reteag, RO)

I Valószínűleg Kemény félreírása a jöttünk helyett.

37 Négerfalva (Szolnok-Doboka vm., ma: Negrileşti, RO)

38 Felsőszőcs (Máramaros vm., ma: Suciu de Sus, RO)

39 Emberfő (Szolnok-Doboka vm., ma: Breaza, RO)

40 Oláhlápos (Máramaros vm., ma Lăpuş, RO)

41 Burcánfalva, helyesen Barcánfalva (Máramaros vm., ma: Bîrsana, RO)

Die 16 may érkeztem Isten kegyelmességébül Szigethre[42] Nógrádi sógoromhoz.

Die 17 may ebéd után indulván onnan, hálni érkeztem Hosszúmezőre[43]. NB: Taraczközre[44] igyekezvén menni oportune impediáltattam[45] a Tisza áradásátul.

Die 18 may jó reggel költöztem úsztatással által a Tiszán Körtvélyesnél, onnan Kirvára,[46] onnan Kende Zsigmond[47] uramhoz Kökényesre.[48]

Die 19 may mentem által Kende Zsigmond sógor uramtól Taracközre, és itt, s ez napon jedzettem el, Isten őfelsége áldásábul, tekintetes, nemzetes Fráter István[49] uram őkegyelme egyik hajadon leányát, Fráter Kata, mostani édes feleségemet, házastársul.

Die 20 may ebéden Taraczközön voltam. Búcsúztam el új szerelmesemtül 3 órakor. Jöttem hálni Úrmezőre,[50] Pogány Menyhárt uramnál háltam.[51]

Die 21 may mentem ebédre Husztra,[52] voltam Venzel[53] commisáriussal[54] és comes[55] Beneventóval[56] Heissler[57] regimentbeli kapitánnyal, és huszti comendánssal[58] ebéden, onnan két óra tájban indulván jöttem hálni Szőlősvégardóban.[59]

Die 22 may ebédre szállottam meg Váriban,[60] onnan Beregen által, munkácsi erdőn innen Bartháza[61] nevű orosz faluban.

Die 23 may jó reggel Munkácshoz,[62] ebédre, Szerednyéhez[63] érkeztem; holott értem el az urakat, hálni mentünk Ungvár[64] mellé Darócra.[65]

Die 24 may szállottunk által Radvánczra,[66] holott ott napoltunk aznap.

Die 25 may költöztünk által az Ungon Ungvár iránt, hálni mentünk Szobráncra.[67]

---

42 Sziget (Máramarossziget, Máramaros vm., ma: Sighetul Marmaţiei, RO)
43 Hosszúmező (Máramaros vm., ma: Câmpulung la Tisa, RO)
44 Taracköz (Máramaros vm., ma: Tyereszva, UA)
45 Oportune impediáltattam = alkalmasint akadályoztattam
46 Kirva (Nagykirva, Ugocsa vm., ma: Kriva, UA)
47 Kende Zsigmond: nem lehet pontosan eldönteni, melyik Kende Zsigmondról van szó. Az egyik Kende Mihály (megh. 1692) fia lehet, aki 1706–1709-ben Szatmár vármegye alispánja volt, és 1705-ben, Rákóczi mellé állva, a szécsényi gyűlésen Szatmár vármegyét képviselte. A másik Kende Zsigmond 1692-ben alispán volt, és Rákóczi ellen harcolt, így 1703-ban a kurucok megölték.
48 Kökényes (Máramaros vm., ma: Ternove, UA)
49 Fráter István (1630–1703) felföldi nemes, aki Teleki Mihálynak díszes versesfüzettel kedveskedett. Ld. RMKT XVII, 12, 1987
50 Úrmező (Máramaros vm., ma: Ruszke Pole, UA)
51 Pogány Menyhért (csebi) (megh. 1710) máramarosi alispán.
52 Huszt (Máramaros vm., ma: Huszt, UA)
53 Venzel, nem sikerült azonosítani.
54 Commisarius = megbízott
55 Comes = gróf
56 Benevento, nem sikerült azonosítani.
57 Heissler, Donatus de Heitersheim (megh. 1696) gróf, császári tábornok.
58 comendáns = parancsnok
59 Szőllősvégardó (Máramaros vm., ma: Pidvinohragyiv, UA)
60 Vári (Bereg vm., ma: Vari, UA)
61 Bartháza (Bereg vm, ma: Bartolovec, UA)
62 Munkács (Bereg vm., ma: Mukacsevo, UA)
63 Szerednye (Ung vm., ma: Szerednyovo, UA.)
64 Ungvár (Ung vm., ma: Uzsgorod, UA)
65 Daróc (Ung vm., ma: Dravci, UA)
66 Radvánc (ma Radvanka, Ungvár városrésze, UA)
67 Szobránc (Ung vm., ma: Sobrance, SK)

Die 26 may Szobránctul ebédre mentünk Nagymihályi[68] mellé, ott a Labanc[69] vizén alól Polyának[70] nevű tót faluban mentünk hálni.

Die 27 may Varanó mellett el, hol az Top[o]lya vize foly, és majd Küküllő mellyékéhez hasonló szép föld appareált.[71] Szállottunk ebédre Feketepatakára,[72] onnan hálni Eperjesre.[73]

Die 28 may mulattunk Eperjesen az lovak kedvéért.

Die 29 may indulván Eperjesről Sáros vára[74] alatt, s Kisszeben[75] mellett el, szállottunk ebédre Nonares,[76] magyarul Pécsújfalu,[77] nevű tót faluban; hálni Szepesváraljára.[78]

Die 30 may indulván Váraljárul ebéd után, érkeztünk hálni Lőcsére.[79]

Die 31 may Lőcsérül ebédre Szakolcára[80] (savanyú vizek vadnak itt), innen hálni Batizfalvára egy mérföldnyire.[81]

Die 1 juny jöttünk ebédre Hibbére,[82] kirül Balassi írt Kriva havasával együtt. Innen hálásra szállottunk Szentmiklósra,[83] Hibbéhez egy mérföld.

Die 2 juny jöttünk Rosonbergre[84] ebédre. Itt commoraltunk[85] az nap pihentetvén az lovakat a Fátrára.

Die 3 juny Pünkösd napján, az úrral reggel deviotionkat[86] amint lehetett végezvén, útnak fogtunk, által a nagy Fátrán, hálni érkeztünk Szucsánban,[87] egy kis mérföld a Fátra aljához.

Die 4 juny ebédre Rudnóra,[88] kinek bő és jó savanyú vizei vadnak, hálni Bajnóczra,[89] holott a bajnóczi híres ferdőben megferedtem. Vomuth János,[90] Pálffy Károly[91] őnagysága prefectusa,[92] becsülettel látott, hogy oda küldettem az uraktul.

---

68 Nagymihályi (Ung vm., ma: Michalovce, SK)
69 Labanc vize: ezt Kemény félreolvasta, mert itt a Laborc folyó található.
70 Polyának (Ung vm., ma: Poljanak, SK)
71 appareált = tűnt elő
72 Feketepataka (Varano, Gömör vm., ma: Kobeliarovo, SK)
73 Eperjes (Sáros vm., ma: Prešov, SK)
74 Sáros vára, a Nagysáros (Veľky Šariš) melletti hegyen, Sáros vm., ma SK
75 Kisszeben (Sáros vm., ma: Sabinov, SK)
76 Nonares. A Nová Ves-t Kemény ismét félreolvasta.
77 Pécsújfalu (Sáros vm., ma: Pečovská Nová Ves, SK)
78 Szepesváralja (Szepes vm., ma: Spišské Podhradie, SK)
79 Lőcse (Szepes vm., ma: Levoča, SK)
80 Szakolca (Nyitra vm., ma: Skalica, SK)
81 Batizfalva (Nyitra vm., ma: Batizovce, SK.)
82 Hibbe, Hybbe (Liptó vm., ma: Hybe, SK)
83 Szentmiklós (Liptószentmiklós, Liptó vm., ma: Liptovský Mikuláš, SK)
84 Rosonberg (Rózsahegy, Liptó vm., ma: Ružomberok, SK)
85 commoraltunk = mulattuk az időt
86 devotio = áldozás
87 Szucsán (Turóc vm., ma: Sučan, SK)
88 Rudnó (Nyitra vm., ma: Nitrianske Rudno, SK)
89 Bajnóc (Nyitra vm., ma: Bojnice, SK)
90 Vomuth Jánosról egyéb adatot nem sikerült találni.
91 Pálffy Károly (1645–1694) császári királyi kamarás.
92 Prefectus = jószágigazgató

Die 5 juny ebédre Vesztenicére[93] szállottunk, hol az sáfránynak bősége volt a parasztoknál, fazakakkal, nagyokkal hordották, s árulták fontját, aki legszebb volt forint v. tallér 36, alább valónak forint 30. Hálni jöttünk Tapolcsányra.[94]

Die 6 juny ebédre Riponra,[95] hálni Galgóczra.[96]

Die 7 juny indulván Galgóczrul én másodmagammal mentem Lipótvárát[97] megnézni, holott Carolus Friedrich liber baro a svartzon commendans[98] becsülettel excipiált,[99] onnann megtérvén érkeztem az urak után Nagyszombatra[100] ebédre. Itt Jakusith apácák fejedelemasszonya,[101] s Kapi Éva[102] ugyan apáca asszonnyal, az úr őkegyelme küldésébül, Bethlen László úrfival menvén. NB: mint observáltam hálni onnan mentünk Sárfő[103] nevű faluban.

Die 8 juny Cseklészre[104] ebédre, délután Pozsonyba[105] érkeztünk, Isten engedelmébül. Itt a jezsuiták patikájában láttam egy nézésre méltó egész test múmiát, mely felett írva ez van: Cleopatra Saladini sultani regis Aegypti filia;[106] kinek complexiója[107] most is nem rút személyt mutat, talpon áll klárisos, gyöngyös selyem öltözetben, üveg által[108] nézhetni.

Die 9 juny a méltóságos érseknél[109] audentiát[110] szerzettem az uraknak. Ez nap Pozsonyban mulattunk, voltam ebéden öcsém, Begányi[111] uramnál; a jezsuiták kollégiumát eljártam, Mednyánszky uramnál is voltam.[112]

Die 10 juny az urak voltak ebéden érsek uramnál, őnagyságánál. Ezen napon felmenvén az pozsonyi várban, eljártuk s perlustráltuk[113] a császár őfelsége házait, s nevezetesen a cejkházat,[114] holott sok derék munitiókat, apparatusokat[115] láttunk: Caro-

---

93 Vesztenice (Alsóvesztény, Trencsén vm., ma: Dolná Vestenice, SK)

94 Tapolcsány (Nyitra vm., ma: Topoľčany, SK)

95 Ripon (valószínűleg Kemény elírása, helyesen Répény, Nagyrépény, Nyitra vm., ma: Veľky Ripňany, SK)

96 Galgóc (Nyitra vm., ma: Hlohovec, SK)

97 Lipótvár (Nyitra vm., ma: Leopoldov, SK)

98 svartzon commendans = lovas század parancsnok. Kemény tévesen olvasta, valószínűleg a svadron helyett, ami lovas századot jelent. A TESZ csak 1742-ből hozza az első adatot.

99 liber baro a svartzon commendans becsülettel excipiált = a liber báró, a lovas század parancsnoka, becsülettel fogadott.

100 Nagyszombat (Pozsony vm., ma: Trnava, SK)

101 Jakusith apácafőnöknő valószínűleg Jakusith Judit, Jakusith András (megh. 1623) és Thurzó Judit lánya.

102 Kapi Éva, Kapi László és Mednyánszky Judit lánya.

103 Sárfő (Nyitra vm., ma: Nitrianska Blatnica, SK)

104 Cseklész (Pozsony vm., ma: Bernolákovo, SK)

105 Pozsony (Pozsony vm., ma: Bratislava, SK)

106 Cleopatra Saladini sultani regis Aegypti filia = Kleopátra, az egyiptomi király, Szaladin szultán leánya. „A mindenki által ismert" Kleopátra (Kr. e. 69–30) ugyanis nem Szaladin szultán, hanem XII. Ptolemaiosz Auletes király leánya volt. Valószínű azonban, hogy itt arról a Szaladin szultánról van szó, aki 1187-ben visszafoglalta Jeruzsálemet a keresztesektől.

107 Complexio = testalkat

108 üveg által = üvegen át

109 Az érsek a százhárom évet élt Széchenyi György (1592–1695).

110 Audentia, helyesen audientia = kihallgatás

111 Begányi, nem világos, melyikükről van szó.

112 Nem világos, melyik Mednyánszkyról lehet szó.

113 Perlustráltuk = megszemléltük

114 cejkház = cejtház, lőporraktár

115 munitiok, apparatusok = készlet, hadi felszerelés

lus Magnus[116] aranyas cataphracturája[117] is elől ott volt, és néhány renddel sok szép armatura.[118] Onnan lejövén általköltöztünk a Dunán két helyt repülő hajókon, értünk Farkasfalu[119] nevű falut, Petronella[120] mellett; eljöttünk hálni Riglspurgra.[121]

Die 11 juny indulván Riglspurgról, jöttünk nyolc órára Füseményre,[122] onnan indulván 11 órakor érkeztünk, isten segítségébül, két órakor Bécsben.[123]

Die 12 juny helyben voltunk.

Die 13 juny első audentiájok volt az uraknak Caraffa uramnál.[124]

Die 14 juny második audentiáját az uraknak effectuáltam[125] Kinsky[126] uramnál.

Die 16 juny harmadik audentiáját az uraknak szerzettem Starttman aulae cancellarius[127] uramnál, és azon napon Badensis fejedelemnél, őfelségénél.[128]

Die 17 juny Waldheim aulae camerarius uramnál.

Die 18 juny szerzettem császárhoz ő felségéhez audientiát Waldheim gróf által. Adott őfelsége audentiát eodem die[129] négy órakor. Mely után mindjárt kezdődött egy nagy comoedia a Favoritában,[130] őfelsége natalitiumjának solennitására:[131] Héraklész, Iászon, Médeia főbb personák[132] ezek voltak. Őfelsége az császárnéval és minden gyermekivel, József királlyal,[133] Károllyal[134] és négy leányival jelen volt; cavalléroknak,[135] dámáknak nagy sokasága, hogy két egész óráig tartott az kapukon való kitakarodások, s az hintóknak eloszlások.

Die 20 Juny. Szerzettem audentiát Salm fejedelemnél,[136] és ugyanazon órán az ifjú királynál. Bársony székeket más házbul vittek, superlátot[137] igazgattak comes Martiniz[138] és Waldheim (a cammerariusnak fia), addig ott beszélgettek, azután az urakat bészólították. Resolutioja[139] ilyen formán volt: gratulor qoud intelligam fidelitatem transilvanicam, et interpellabo augustissimum parentem etc.[140]

---

116 Carolus Magnus = Nagy Károly (748–814) frank király

117 Cataphractura = páncél, vért

118 Armatura = felszerelés

119 Farkasfalu (ma Wolfau, A)

120 Petronella (Petronell Carnuntum, A)

121 Riglspurg (Riglsburg, A)

122 Füsemény (Fischamend, A)

123 Wien, A

124 Caraffa, Antonio (1646–1693), olasz származású császári tábornok, 1688-ban az erdélyi hadak főparancsnoka, 1690-ben végleg távozik Erdélyből, miután Erdély meghódításáról emlékiratot nyújtott át a császárnak.

125 effectuáltam = véghezvittem

126 Kinsky, Franz Ulrich von (1634–1699), cseh származású császári hivatalnok, kancellár.

127 Stratmann, Theodor Althet Heinrich von (megh. 1693.) titkos tanácsos, majd udvari kancellár

128 Badensis fejedelem = Lajos Vilmos bádeni őrgróf (1655–1707), 1689-tól a császári hadak fővezére.

129 eodem die = ugyanaz nap

130 Favorita = a császárnők nyári palotája Bécsben, a későbbi Theresianum.

131 natalitiumjának solennitására = születésnapja ünnepélyessé tételére.

132 Persona = személy

133 I. József (1678–1711), 1705-től magyar király.

134 III. Károly (1685–1740), 1711-től magyar király.

135 cavallér = lovag

136 Salm, Karl Theodor Otto (1648–1710), titkos tanácsos és első miniszter.

137 superlát = ajtó- v. ágyfüggöny

138 Nem sikerült azonosítani. Egy bizonyos Martiniz gróf a Pragmatica Sanctio aláírói között szerepel.

139 Resolutio = határozat

140 gratulor qoud intelligam fidelitatem transilvanicam, et interpellabo augustissimum parentem etc. = örülök, hogy megérthettem az erdélyiek hűségét, majd kérni fogom őfelségét, atyámat is stb.

Die 21 juny Eilers secretariusnál[141] voltam, holott véle az erdélyi dolgokról sokat conferáltam,[142] ő szava volt: sua maestatis non habet mentem turbandi religiones, credat quivis quod vult, clerus non introducatur obscure legitur dubieque.[143]

Dide 22 juny secretarius Verdenburghoz mentem, praeter suum humorem[144] jó szívvel látott, jó borral kínált, így resolvált vala: non deerit bono Transilvaniae et servities suae maestatis.[145]

Eodem láttam az angliai tanított mesterséges lovat, ki térdet hajtott, urát megcsókolta, pohár sert ivott, puskát lőtt, jó éjszakát vött, kalapot levött.

Die 23 juny szerzettem audentiát az uraknak imperii vice cancellarius Königseg uramnál,[146] kinek is az Hoffstadtban lévő palatiumiban[147] lött az audentia, mely palatiumnak márványköves fényes épületei mind superáltak[148] valamennyi házakat, épületeket Bécsben láttunk.

Die 24 juny a bécsi püspök kertét jártam meg, holott narancs-, pomagránátfák bőven voltanak, szinte virágoztanak. Akkor menvén a császár is József királlyal az Praterben,[149] láttam egész gvardiáját,[150] processusát őfelségének.[151]

Die 28 juny voltunk Rosenberg[152] uramnál, ki is tisztességesen (hacsak politice[153] is) acceptálta[154] az urakat.

Die 29 juny voltunk Falkenheim uramnál.[155]

Die 4 july mentünk Maximilian kertében,[156] három oroszlánt, két párducot, és egy fiatal tigrist presentáltanak[157] azoknak gondviselői, azonkívül két öreg csudálatos madarat, kiknek se nem tolla, se nem szőri volt, hanem más forma; lábai mint valami bornyúnak, nevét cassovánnak mondották.[158]

Die 5 july mentünk spectálni[159] újobban azt az angliai lovat, kinek sokféle mesterségi voltak, és aki nem látta, ultra fidem actio,[160] úgymint: 1. az oda gyűlt compagniá-

---

141 Eilers János titkár

142 conferáltam = tanácskoztam

143 sua maestatis non habet mentem turbandi religiones, credat quivis quod vult, clerus non introducatur obscure legitur dubieque = őfelségének nincs szándékában megzavarni a vallásbékét, mindenki azt hisz, amit akar, de a klérust nem fogják homályos, bizonytalan módon bevinni.

144 praeter suum humorem = kedvessége mellett

145 non deerit bono Transilvaniae et servities suae maestatis = őfelsége nem fogja Erdélytől megvonni jóságát és szolgálatát.

146 Königsegg, birodalmi alkancellár

147 palatium = palota

148 superál = felülmúl

149 Prater = Wiener Prater (ma amolyan bécsi vidámpark)

150 gvardia = (lovas) kíséret

151 processus = menet

152 Rosenberg, kamaraelnök

153 politice = udvariasságból

154 acceptálta = fogadta

155 Falkenheim, Friedrich von (sz. 1649), császári udvari tanácsos

156 Maximilian kerte = Európa legkorábban alapított, azóta is működő állatkertje. II. Miksa 1569-ben vásárolta meg a Ketterburg birtokot, és ezen a területen – amely később a Schönbrunn nevet kapta – alakította ki vadas- és vadászparkját, ahol már korán tartottak más földrészről származó állatokat is.

157 presentál = bemutat

158 cassován = nem sikerült kideríteni, milyen madárról van szó

159 spectál = megnéz

160 ultra fidem actio = hihetetlen tetteit

nak reverentiát[161] tött, térdet hajtott az jobb első lábával, fejét meghajtván szépen. 2. Az ura felült rea, s annak parancsolatjára hátra hajtotta a nyakát, s az urát megcsókolta. 3. Leszállott a gazdája, s levelet adott a szájában mondván: vigye a római császárnak; menten indult, nyargalt körös-körül a theatrumban amint lehetett, és együtt a levelet az ott ülő uraknak reverentiával megadta. 4. Mondván az ura, hogy vigye a török császárnak a levelet, kezdett sántálni, három lábra lépni, botlani s magát elhagyni, hogy ő nem mehet. S felült az ura rá, hogy menjen a török császárhoz, annál inkább sántított, majd eldűlt alatta. 6. Konstantinápolyba mondotta menni, ledűlt, elnyújtózott, nyögött, hogy ő beteg, az ura kést kért, hogy megnyúzza, s arra felugrott hirtelen. 7. Császár egészségéért ugrándozott pálcán által. 8. Négy vagy öt kártyát mutatott az ura, kérdette hány szem: s annyit dobbantott a jobb lábával, amennyi szem volt. Királyt s dámát mutatván arra reverentiát tött, meghajtotta magát. 9. Pénzt mutatott, egy tíz pólturást, és meg jelentette, lábával annyit ütvén, hogy öt garas, item két garas s hány krajcár, s ütött a lábával hármat. Item rossz pénzt mutatott, felvötte a lábával, s vágott a lábával, de nem ütötte a földet, fejével is intett az urának, hogy nem jó. 10. Császár szolgálatját parancsolta az ura, arra megindult futott, exercitiumot[162] vitt végben. 11. Egyenesen felült a farára, mint a vizsla, és fél lábát feltartotta. 12. kesztyűjét elvette[163] az ura, s elő hozta a szájában, s térdhajtással odaadta. 13. A kalapját pálcával igen magasan feltötte, azt, felágaskodván a két hátuljára, a szájával levötte s az urának vitte reverentiával. 14. Az ura parancsolta, kérjen a kellertül egy pohár sert, s igya meg egészségéért, elment s a lábával erősen vágta a deszkát, adtak egy pohár sert, melyet az fogai közé vévén, felhajtotta és sine errore[164] megitta. 15. felült az ura reá, dülöngött, tántorgott, hogy ő részeg. 16. Egy pisztolyt kilőtt ilyen formán, hogy a szájába adták töltve, felporozva; az jobb lábára spárga volt kötve, s az puska rántójához a más vége; mikor mondta az ura, hogy lőjön, a fél lábát megmozdította s kilőtte. Végre reverentiát hajtott az egész companiának, s valaki odament, és kalapot vagy süvegett vött, s térdet hajtott, magam is ezt követtem.[165]

Mind ezeket én szememmel láttam, s bizonyosan hiheti az ki ezt olvassa. Tantum facit improbus laboret quaestus pecuniae.[166] Ezek után a napok után Kinsky cancellarius uramhoz sok ízben jártunk, minden héten kétszer-háromszor sollicitáltuk a conferentiát,[167] az elbocsátást, retulimus bona verba,[168] úgy Strattman uramhoz, több megírt miniszterekhez gyakorta mentünk, Ebersdorfra[169] kijártunk, egy darabig azzal biztatódtunk, hogy őfelsége bé jő Bécsbe s elbocsáttatunk interim.[170]

24 augusti a hír feljöve, hogy meglött a harc a fő vezérrel Badensissel Szalánkeménnél,[171] ezután arra vetették a biztatást, hogy Bádensis tudja jól Erdélynek

---

161 reverentia = tisztelet

162 exercitium = gyakorlat

163 elvetette, azaz eldobta

164 sine errore = hibátlanul

165 Egy ilyen „kis mesterséges lovat" Bethlen Mihály 1693. szeptember 10-én látott Uppsalában, vö. Bethlen, 1981. 62. Köszönöm Jankovics Józsefnek, hogy erre az adatra felhívta a figyelmemet.

166 Tantum facit improbus laboret quaestus pecuniae = a folyamatos munka így hoz pénzt az embernek

167 sollicitáltuk a conferentiát = kértük a tanácskozást

168 retulimus bona verba = jó szót hoztunk vissza

169 Ma Bécs része

170 interim = azalatt

171 Szalánkemén (Szerém vm., ma: Stari Slankamen, SRB.) A szalánkeméni ütközet 1691. augusztus 19-én volt.

constitutióját,[172] s fel jő nem sokára, s elbocsáttatunk. Feljött Bádeni őfelsége in octobri mindazáltal sok sollicitátióink között is usque ad 24tum juny protraháltattatott a resolutio,[173] s a Diplomának kiadása, mely lött végre Kinsky uram házánál, Kinsky, Strattman, Waldheim és Rosemberg négy miniszter által.[174]

* * *

Anno 1696. 28 may: kétséges háború, nehéz üdőben, pogányság rémítő hírei között, magam édes házam népének elhagyásával, életemnek az sok tolvajok között szerencséltetésével, kegyelmes urunknak nehéz ügyében, úgy mint az mikor minden méltóságábul, titulusábul,[175] fejedelmi ornamentumibul,[176] le akarták vetkeztetni, és az utolsó tanácsúron is alól deturbálni,[177] másodszor váraitul, szép jószágitul, in specie[178] penig az hunyadi,[179] illyei,[180] küküllővári,[181] szigeti, szilágycsehi,[182] és több impignoralt[183] jószágoktul Fogarastul,[184] Huszttul etc. meg akarták fosztani. Harmadszor édes hazájábul, Erdély országábul is ijesztő, s rettentő módokkal, a felséges Ausztriai Háznak neve és praetextusa[185] alatt, ki akarták Szatmárra[186] küldeni, és így majd semmissé tenni e világon. Ekkor az őnagysága[187] és az méltóságos úr Bethlen Gergely uram őkegyelme tetszésébül, parancsolatjábul indultam kész engedelmes akarattal, de bús szívvel házamtul, Hondorfrul[188] ebéd után, és jöttem az nap Keménytelkére.[189]

Die 29 may mentem delejst tájban Bonchidára[190] méltóságos gubernátor uramhoz,[191] őnagyságához. Az nap és másnap holmi foglalatosságokkkal tartóztatott őnagysága.

Die 31 may indultam Bonchidárul, mentem Keménytelkére holott is háltam az úr, Bethlen Gergely uram őkegyelme házánál, ott két szabadost vévén mellettem.

Die 1 juny nyolc óra tájban érkeztem Besztercére,[192] onnan déltájban indulván, mentem hálni Naszódra.[193]

---

172 Constitutio = alkotmány
173 usque ad 24tum juny protraháltatatott a resolutio = június 24-ig húzódott a határozat.
174 A Diploma Leopoldinum második változata 1691. december 4-i keltezésű, de csak 1692. január 21-én kézbesítették azt az erdélyi követeknek. Lásd. EOE, XX, 75–76.
175 titulus = cím
176 ornamentum = dísz, ékesség
177 deturbál = ledönt, leront
178 in specie = és főképp
179 Hunyad (Vajdahunyad, Hunyad vm., ma: Hunedoara, RO)
180 Illye (Marosillye, Hunyad vm., ma: Ilia, RO)
181 Küküllővár (Kis-Küküllő vm., ma: Cetatea de Baltă, RO)
182 Szilágycseh (Szilágy vm., ma: Cehu Silvaniei, RO)
183 impignoralt = elzálogosított
184 Fogaras (Fogaras vm., ma: Făgăraş, RO)
185 praetextus = ürügy
186 Szatmár (Szatmárnémeti, Szatmár vm., ma: Satu Mare, RO)
187 Bánffy György
188 Hondorf (Csatófalva, Marosszék, ma: Viişoara, RO)
189 Keménytelke (Aranyos-Torda vm., ma: Chimitelnic, RO)
190 Bonchida (Doboka vm., ma Bonţida, RO)
191 Bánffy György (1661–1708)
192 Beszterce (Beszterce-Naszód vm., ma: Bistriţa, RO)
193 Naszód (Beszterce-Naszód vm., ma: Năsăud, RO)

Die 2 juny onnan virattkor indulván Hordóra,[194] Telcsre[195] az besztercei hadnaggyal Szőcs Mihály urammal, és mintegy tizennégy hajdúval, a szacsali[196] gonosz, és akkor igen tolvajos bércen, Isten segítségével békésen általmentem. Négy óra tájban deljest mentem hálni Szelistére.[197]

Die 3 juny Dragomirfalván,[198] Konyhán,[199] Sajón,[200] Rozsályon,[201] Bustyaházán,[202] Nánfalván[203] által, Váncsfalunál,[204] Farkas révnél[205] el, Szigetre, és onnan Taracközre, estve hét óra tájban Fráter István uramhoz őkegyelméhez érkeztem.

Die 4 juny ott helyben voltam, az hajdúkat vártam.

Die 5 juny Husztra jöttem s ott háltam az udvarbírónál Kereki uramnál.[206]

Die 6 juny igen rút háborús, hideg, esős, szeles időben onnan megindulván Rakaszra,[207] és a bércen nagy esőben által Rakolcára,[208] Bilke[209] mellett az Borsován által Dubrokára[210] és Ilosvára,[211] s holmi puszta orosz falukon által Munkács mellett egy kis orosz faluban Kerepecen[212] háltam, a kert alatt.

Die 7 juny Munkácsra reggel; ott a Latorcán által Rákos[213] nevű puszta falun, Dávidházára,[214] s több puszta faluk mellett el, Szerednyére, ki is két mérföld Munkácshoz; onnan által Darócra,[215] Ungvárra, Tiba mellett el, hálni Szobráncra.[216] Holott háltam Fekete Zsigmond[217] uramnál; tudakoztam azt a hegyben levő mélységet, s igaznak mondották lenni.

Die 8 juny indulván Fekésháza,[218] Hanajna[219] mellett el (Lucska[220] balra maradván) Nagymihályra, onnan Topolyán[221] által Körtvélyesre,[222] és holmi falukon által

---

194 Hordó (Beszterce kerület, régebbi neve románul Hordou, ma: Coşbuc, RO)
195 Telcs (Beszterce kerület, ma: Telciu, RO)
196 Szacsal (Izaszacsal, Máramaros vm., ma: Săcel, RO)
197 Szeliste (Alsószelistye, Máramaros vm., ma: Nizsne Szeliscse, UA)
198 Dragomirfalva (Máramaros vm., ma: Drăgomir, RO)
199 Konyha (Izakonyha, Máramaros vm., ma: Bogdan Vodă, RO)
200 Sajó (Sajókeresztúr, Doboka vm., ma: Cristur Şieu, RO)
201 Rozsály (valószínűleg elírás, helyesen Rozália, Máramaros vm., ma: Rozavalea, RO)
202 Bustyaháza (Máramaros vm., ma: Bustino, UA)
203 Nánfalva (Máramaros vm., ma: Năneşt, RO)
204 Váncsfalu (Máramaros vm., ma: Onceşti, RO)
205 Farkasrév (Máramaros vm., ma: Vadu Izei, RO)
206 Kereki, egyéb adatot nem találtam róla.
207 Rakasz (Ugocsa vm., ma: Rokosziv, UA)
208 Rakolca, nem sikerült azonosítani.
209 Bilke (Bereg vm., ma: Bilike UA)
210 Dubroka (Ungtölgyes, Ung vm., ma: Gyibrivka, UA)
211 Ilosva (Bereg vm., ma Irsava, UA)
212 Kerepec (Bereg vm., ma Verhnyij Koropec, UA)
213 Rákos (Ung vm., ma Rakoš, UA)
214 Dávidháza (Bereg vm., ma Novo Davidkovo, UA)
215 Daróc (valószínűleg Ungdaróc, ma Dravci, UA)
216 Szobránc (Ung vm., ma Sobrance, SK)
217 Fekete Zsigmond, nem sikerült azonosítani.
218 Fekésháza (Ung vm., ma Fekišovce, SK)
219 Hanajna (Ung vm., ma Hnojné, SK)
220 Lucska (Abaúj vm., ma Lúčka, SK)
221 Topolya (Topolyán, Zemplén vm., ma Topoľany, SK)
222 Körtvélyes (Abaúj vm., ma Hrušov, SK)

délután tájban Varanora; honnan is némely tót falukon által menvén, szeles eső között jutottam Hanosfalvára és ott háltam.[223]

Die 9 juny nyolc óra tájban mentem bé Eperjesre; onnan leveleket írtam urunknak őnagyságának, Bethlen Gergely uramnak, Fráter István uramnak, feleségemnek, az sógorasszonyomnak; máramarosi kísírőimet azonban visszabocsájtottam, s két óra tájban postára ülvén értem Bertótot,[224] Branyicskán[225] által Korotnokot,[226] Szepesváralját, és harmadik postát; későn estve Lőcsét, holott virattáig mulattam.

Die 10 juny viratta után megindulván, pünkösd napján (noha szívem nehézségével az jeles idnepnapon) mentem mindazáltal igen postán; Lucsivnát[227] reggel értem; tizenegy óra tájban fenyves erdőkön által Vichodnára[228] és harmadik postára Hibbére, ott várakoztam majd egy órát, mentem Okolicsnára,[229] onnan Bertalanfalura,[230] onnan Rosonbergre, onnan egy vadon tóttal által a nagy Fátrán, majd szinte setétben érkeztem ki a Fátrárul nyolcsovai postára, holott a tótok közt megmaradni nem mértem, mentem éjszaka Révai Mihály[231] uramhoz, őnagyságához; másnap is, úgymint pünkösd másod napján, ott mulattam, mind az megírt úr, mind az úrfiak Imre és Péter jó szívvel látván. Itt gróf Pekry Lőrinc[232] uramat értvén trencsényi fördőkben lenni,[233] mivel urunk őnagysága dolgaiban az urral kellett végeznem, ültem szályra,[234] a Vágra Szucsánnál[235] die 12 juny. Vöttem pedig szályat 4 forint 58 krajcárért, kormányost alkudtam négy forint 50 krajcárért.

Ilyen helyek mellett mentem el:

1. Szterera, mely teszen senectust,[236] egy kősziklán a Vág parton, bástyái nincsenek, bírja Pongrácz Ferenc.[237]
2. Sztrecsen,[238] hajdan szép váracska volt, de Thököly[239] idejében elrontották a németek, Motesiczky bírja.[240]
3. Itt kimenvén a Vág, az nagy kietlen kősziklás hegyek között, kap planitiest,[241] occurál[242] jobbra Varin[243] nevű városka, szép tornya s temploma, Pongrácz bírja.

---

223 Hanosfalva (Tapolyhanusfalva, Sáros vm., ma Hanušovce, SK)
224 Bertót (Sáros vm., ma Bertotovce, SK)
225 Branyicska (Kemény félreolvasta, mert valójában Branyiszkó, Sáros vm., ma Pod Braniskom, SK)
226 Korotnok (Szepes vm., ma Korytné, SK)
227 Lucsivna (Szepes vm., ma Lučivna, SK)
228 Vichodna (Szepes vm., ma Východná, SK)
229 Okolicsna (Liptó vm., ma Okoličná, SK)
230 Bertalanfalu (Liptó vm., ma Vlachy, SK)
231 Révai Mihály 1715-ben csongrádi főispán. Az ő fiai Imre és Péter.
232 Pekry Lőrinc (1650k.–1709) Bethlen Miklós mostohatestvére, a Rákóczi-szabadságharc alatt az erdélyi hadak főparancsnoka.
233 Trencsényi fürdők (valószínűleg Teplicfürdőről van szó, Trencsén vm., ma Trenčínská Teplá, SK)
234 Szály = tutaj
235 Szucsán (Túróc vm., ma: Sučany, SK)
236 senectus = öreg
237 Pongrácz Ferenc, Liptó vármegyei báró, 1690-ben Zay Krisztinát veszi feleségül.
238 Sztrecsen (Trencsén vm., ma Strečno, SK)
239 Valószínűleg Thököly Imréről (1657–1705), a kuruc hadak vezetőjéről, későbbi erdélyi fejdelemről, van szó.
240 Motesiczky, Trencsén és Nyitra vármegyei nemes család.
241 Planities = sík
242 Occurál = előadódik, előtűnik
243 Varin (Trencsén vm., ma: Varín, SK)

4. Látszik itt ezentúl egy kövön egy darabocska vár, mintégy kápolna. Pongráczé. Ricsónak[244] fogják hívni.
5. Látszik ismét bal felől Szülővára,[245] Szulóczki[246] nevű úr bírja.
6. Ezentúl occurál a Vág parton egy városka jobb felől, melyben Jakusithnak[247] igen szép kastélya látszik, más kastély is van kettő: itt szép nyárfás hely vagyon.
7. Ezen…[248]

[244] Ricsó (Ricsóváralja, Trencsén vm., ma: Hričovské Podhradie, SK)
[245] Szülővára (valójában Szulyóváralja, Trencsén vm., ma: Súľov-Hradná, SK)
[246] Szulóczky, valószínűleg a Szulyó, v. Szulyovszky nemesi család valamelyik tagja.
[247] Jakusith Trencsén vármegyei nemesi család
[248] Itt félbeszakad a napló másolata. Ezek után Apafi bécsi tartózkodása alatt az udvarhoz intézett beadványai következnek.

Rövidítések és irodalomjegyzék

BETHLEN
1955 — BETHLEN Miklós *Önéletírása*. I–II. Előszó TOLNAI Gábor. Kiad. V. WINDISCH Éva. Budapest, 1955. *(Magyar Századok)*

BETHLEN
1981 — *Bethlen Mihály útinaplója* [1691–1695]. Sajtó alá rend. és az utószót írta JANKOVICS József. Budapest, 1981. (Magyar Helikon).

EOE — *Erdélyi Országgyűlési Emlékek*. Szerk. SZILÁGYI Sándor. XX. köt. Budapest, 1897.

JAKAB
1875 — JAKAB Elek: *Az utolsó Apafi*. Budapest, 1875. *(Magyar Történelmi Tár, XXI)*

JANKOVICS
1987 — *Bethlen Miklós levelei*. Kiad. és jegyz. JANKOVICS József. Ford. KULCSÁR Péter, nyelvi jegyzetek NÉNYEI Gáborné, Budapest, 1987. *(Régi Magyar Prózai Emlékek, 6/1–2)*

LUKINICH
1927 — LUKINICH Imre: *A bethleni gróf Bethlen család története*. Budapest, [1927].

ORLOVSZKY
1985 — ORLOVSZKY Géza: *Zrínyi Miklós „Syrena"-kötetének hatása Fráter István kéziratos versgyűjteményében*. In *Prodromus*. Szerk. KOVÁCS Sándor Iván. Budapest, 1985. 21–23.

2006 — ORLOVSZKY Géza: *Fráter István*. In *Ó, szelence. Magyar barokk költészet*. Kiad. ORLOVSZKY Géza, SZILASI László, http://www.szelence.com/tan/elogium.html (letöltés ideje: 2007–06–18)

RMKT
1987 — *Régi Magyar Költők Tára*. 17. század. 12. kötet. Sajtó alá rend. VARGA Imre. Budapest, 1987.

SZENTMÁRTONI SZABÓ
1994 — SZENTMÁRTONI SZABÓ Géza: *Balassi Bálint halála*. In: *Epicédium a Balassi fivérek, Bálint és Ferenc halálára*. Szerk. ÁCS Pál. Budapest, 1994. 78–86.

SZILASI
2006 — SZILASI László: *Hibbe (csúf). Rimay János Balassi-elogiuma*. In: *Ó, szelence. Magyar barokk költészet*. Kiad. ORLOVSZKY Géza–SZILASI László. http://www.szelence.com/tan/elogium.html (letöltés ideje: 2007–06–18)

VASS
1896 — *Czegei Vass György és Vass László naplói 1659–1739*. Kiad. NAGY Gyula. Budapest, 1896. *(Monumenta Hungariae Historica II. O. 35. k.)*